

HRVATSKA DRAMA NA RADIJU SAMOSTALNE SLOVENIJE

Marjan Bevk, Ljubljana, Slovenija

Koliko je teatrolozima i kazališnim istraživačima težak posao rekonstruirati neki kazališni događaj, kazališni stranac ne može ni zamisliti dok sam ne počne sastavljati ono što o jednom kazališnom činu ostaje ili ne ostaje. Ne samo da treba trčati od kazališnog arhiva do pojedinih stvaralaca nego i kojim opcijama dati objektivnu ocjenu. A tek kada moraš vrijednosno definirati jedno razdoblje kazališnog pokreta, razdoblja stvaraoca ili kazališne kuće?! Istina da je najlakše pisati o tome kad si bio i sam svjedok pojedinog umjetničkog čina, kao što je istina da u posljednje vrijeme ima sve više materijala koji govori o izvršenom kazališnom činu (plakat, program, fotografije, video, kritike, intervjui, odjeci publike, eseji o pojedinim radovima ili razdoblja stvaralaca ili kazališnih kuća pa čak i tiskani tekstovi), a ponekad se mogu dobiti i redateljske knjige, skice kostima, scenografije i čak popričati s redateljima i glumcima. Od njih možeš dobiti informacije o odjecima predstava kod različite publike u određenim sredinama. Ako je kritika "poštena" i potpuna (u smislu razumijevanja kazališnog čina kao zajedničkog čina stvaraoca i publike), možeš dobiti i pogled kako je i koliko publika bila aktivan suradnik tog događaja. U smislu – ostala je hladna ili je lijepo reagirala, ili je uvučena u predstavu stvarala pravu atmosferu u dvorani. Mislim da jako malo kritičara u svojim bilješkama ozbiljno uključuje i publiku u prostoru zbivanja kao važnog protagonistu kazališnog događaja. No o tome nisam htio govoriti. U cijelom materijalu za rekonstrukciju kazališnog čina – pojedinog ili čitavog razdoblja – ima mnogo posla.

Potpuna druga priča nastaje kada počneš rekonstruirati čin radiodrame. U početku misliš – problema nema, pogotovo u novija doba. CD ili CD ROM, fotelja, slušalice, ispred tebe kava ili viski i kad ono odslušaš osjećaš se onako laboratorijski – vršio si anatomske pogled zvukova. U kazališnom činu jesi u samom ambi-

jentu događaja uvučen najprije fizički i skupno, a potom te cijela sugestija glumačkog izraznog arsenala vodi kroz različite svjetove. Putuješ zajedno, dišeš zajedno, uživaš zajedno, aplaudiraš zajedno.

Kod slušanja radiodrame stvari su drukčije. Tu si sam. I što prije zaboraviš na svoju fizičku prisutnost, to bolje možeš putovati zvukom. O kazalištu si u samom ambijentu (ne samo u dvorani nego u ambijentu kazališne scenografije), a u radiodrami putuješ kroz ambijente. Što si lakši, to osjetiš više nijansi zvuka. U kazališnom činu priča se danima po kavanama, na poslu, preporučuje se prijateljima, čita se u novinama, ljuti se na kritičare, pa ideš pogledati više puta, vodiš najbolje prijatelje, da bi s tobom uživali u dobroj predstavi. Oni su ti zahvalni itd. Znači, u pitanju je cio događaj prije predstave, tijekom predstave i poslije predstave.

E sada pozovi nekog na slušanje radiodrame. Mene još nikada nitko nije pozvao, a bogme nisam ni ja nikoga, osim u izravnim razgovorima s urednicima ili dramaturzima na samom radiju. A i to tek informacije radi. Ili poslije slušanja prije puštanja u eter. A kritičari jedva da se (barem neki) potrudu doći u studio i odslušati dramu. A tek urednici časopisa – oni dopuštaju objavu tek kada stvarno nemaju ničeg drugog za kulturnu rubriku.

Drugi medij – drugi odnos. Po mom mišljenju prilično nepravedan. Jer radiodrama je u stvari po svojoj produkciji u izražajnim mogućnostima jako bitan segment dramskoga zbivanja.

1. To je čisti izraz zvuka (riječ u svom zvučnome značenju, intonacija – melodija – glazba, zvuk predmeta, ambijenta... – znači sama čista forma umjetničkoga izražaja. Tu nema magle, nema šminke, nema reflektora...

2. Radiodrama je poligon za mlade dramatičare, koji se zbog same forme mogu trenirati u pisanju dramskih tekstova (3 – 15 minuta), dramoleta (do 30 minuta) i prave dužine, a time i oblika drame – razvitka dramske radnje i karaktera.

3. Redatelji na montažnom pultu mogu popravljati sve dok ne dobiju pravi oblik izraza.

4. Odlična škola drame riječi – ne kako ti pričam priču nego kako ti uvjerljivo tumačim priču:

- a. gluma se svodi na najsuptilniji osjećaj
- b. svi vanjski efekti (grimase, koketiranje s publikom, gegovi...) otpadaju, nema kostima...
- c. nema šokiranja publike – jer nema povratne informacije
- d. radiodrama može brzo reagirati na aktualne događaje.

Sve u svemu, radiodrama se jako rijetko tiska (osim u biltenima), a još rjeđe se čita. To je prolazna roba. Zato bi bilo dobro ako bi se teatrologija malo više bavila tim fenomenom. Svi pričamo kako je taj i taj redatelj opalio zvuk koji je pribio publiku za sjedala, a nisam još čuo da bi pričali kako je taj i taj redatelj samo jednim zvukom u radiodrami definirao cio ambijent događaja.

E sada dosta komparacije. Htio sam samo pokazati da ne bi trebalo zanemarivati utjecaj radiodrame na buduće dramske stvaratelje (pisce, glumce i redatelje). Pogotovo što se tiče nastupa na međunarodnoj sceni.

Od godine 1955. do 2002. na Slovenskom radiju (a postoji i Radio Trst i Radio Maribor) izvedeno je 189 radiodrama hrvatskih autora. Mene je zanimalo koliko je radiodrama hrvatskih autora bilo premijerno emitirano od 1990. do danas, jer znamo da se broj kazališnih komada smanjio, budući da će sindrom Balkana u nekim glavama zauvijek ostati balkanski. Tako se počelo debalkanizirati estetiku, počela je deratizacija balkanskih autora.

A gle, u pogledu radiodrame hrvatskih autora na Slovenskom radiju nema problema. Za samo 12 godina premijerno je izvedeno 48 drama – neke čak s hrvatskim redateljima. Kad sam to saznao pomislio sam: Počeli su prerađivati, adaptirati dramske autore koji su već ranije bili izvođeni na slovenskim kazališnim daskama. Ali ne, tu ima samo jedan tekst – *Noć bogova* Mire Gavrana: "Spoštovane poslušalke, cenjeni poslušalci! Nocoj vam bomo predvajali radijsko igro hrvaškega avtorja Mira Gavrana z naslovom *Noć bogov*. Avtor Gavran je na Slovenskem že dovolj znan avtor, saj ga poznamo predvsem po tem, da obvladuje različne žanre in da se ukvarja z univerzalnimi temami. Igrajo: Polde Bibič, Boris Ostan, in Tone Gogala" (najava pred premijeru na Slovenskom radiju 25. 3. 1994.). Autor koji je u

tom razdoblju prisutan s tri igre jest Luko Paljetak: *Kvartet za dva*, *Čovjek koji je bio lud*, *Posljednji ljetni cvijet*. Evo kako su na radiju najavili slovensku praiizvedbu Paljetkove radiodrame *Kvartet za dva* 12. 3. 1996.: "(...) Napisal jo je znani hrvaški pesnik Luko Paljetak. Gre za grotesken dramolet v štirih slikah o duhovnem življenju zakonskega para. Iz znanih del klasične glasbe je Paljetak izbral odlomke, iz katerih je ustvaril življenje ter jezik svojih dveh junakov in tako na zelo domiseln in impresiven način spregovoril o tem, kako nedoločljiv, nestalen in neoprijemljiv tek ima človeško duševno življenje. V igri boste prisluhnili odličnemu igralskemu paru Jožici Avbljevi in Ivu Banu."

Kritičari su posljednjih godina uglavnom prestali pratiti praiizvedbe radiodrama zbog toga što je politika kulturnih urednika slovenskih novina ili revija potpuno bez osjećaja za takve događaje. Jedini kritičar koji je u stvari izborio najdulji termin u objavljivanju kritičkih osvrti na radiodrame jest Lojze Smasek u mariborskom *Večeru*.

Za radiodramu *Draga Tilla* Slobodana Šnajdera napisao je 19. 1. 2000. kritiku pod naslovom *Umjetnica protiv nacista*: "Zbog toga što je netko poznata, slavna i priznata osoba još ne znači da je primjerena za dramsko istraživanje. Poznato je da u životima običnih ljudi postoji puno više građe za dramski prikaz. Slobodan Šnajder, autor ove radiodrame, koja se temelji na biografiji jedne glumice, odlučio se za jedan jedini dramski sukob u dugom životu glumice, a ne za povijesni prikaz njezina života putem kronologije, što je omogućilo stvarateljima i interpretatorima da ostvare odličnu fresku zvuka."

Za izvođenje *Sedmog brata* autorice Mirjane Buljan napisao je: "*Sedmi brat*, radiodrama Mirjane Buljan, premijerno izvedena na Slovenskom radiju, narodna je balada starosvjetskih dimenzija, temperamenta i kolorita."

Htio sam upozoriti da je radiodrama ozbiljan segment i predstavnik dramskoga stvaralaštva jednoga naroda – brzo se prenosi i realizira izvan zemlje (u prilog tome kazuju podaci iz Slovenije). Radiodrama je ozbiljna slika mladih dramatičara, ozbiljna škola suptilne glume, ozbiljna škola anti-maglène režije, mislim da zaslužuje i ozbiljniji i sustavniji pristup kritike i teatrologije – kako god bilo.